

Recenzja pracy doktorskiej mgra Marcina Pędicha pt. „Kultura narodowa i organizacyjna w przestrzeni bibliotek. Studium porównawcze na przykładzie bibliotek akademickich w Polsce i Niemczech oddanych do użytku po 1989 r.”

1. Aktualność tematyki

Rozprawa doktorska mgra Marcina Pędicha zatytułowana „Kultura narodowa i organizacyjna w przestrzeni bibliotek. Studium porównawcze na przykładzie bibliotek akademickich w Polsce i Niemczech oddanych do użytku po 1989 r.”, napisana pod kierunkiem dr hab. Tomasza Kruszewskiego, na Wydziale Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, to opracowanie liczące 309 stron, składające się z pięciu rozdziałów głównych. Rozprawa, co sygnalizuje sam tytuł, dotyczy zagadnienia przestrzeni fizycznej bibliotek, w kontekście kultury narodowej i organizacyjnej. Autor budynek biblioteki traktuje jako artefakt kultury organizacyjnej. Jest to tematyka zarówno aktualna naukowo – rozwijana w wielu ośrodkach naukowych w kraju jak i za granicą – ale również o dużym potencjale aplikacyjnym, co jest związane z przygotowaniem nowych projektów i aranżacji gmachów bibliotek akademickich do nowych funkcji i zadań. Pomimo, znacznego w ostatnich latach, zainteresowania w bibliotekarstwie i bibliotekoznawstwie kulturą organizacyjną, brak jest opracowań, w których zagadnienie to omawia się w kontekście rozwiązań architektonicznych, zaś prace, w których autorzy przedstawiają wyniki badań własnych z tego zakresu, stanowią prawdziwą rzadkość. Wśród kompleksowych opracowań można wymienić pracę Elżbiety Barbary Zybert (*Kultura organizacyjna w bibliotekach*) oraz Bożeny Jaskowskiej (*Kultura organizacyjna służb informacyjnych bibliotek akademickich*). Pozostałe prace to przyczynki lub zbiory artykułów. Również na temat kultury narodowej wypowiadało się zaledwie kilku bibliologów, których prace można potraktować raczej jako zasygnalizowanie pola badawczego, godnego eksploracji. Nie ma jak dotąd publikacji, w których w sposób kompleksowy autorzy omawialiby styk tych trzech

zagadnień – kultur narodowej, kultury organizacyjnej bibliotek i ich przestrzeni fizycznej (w Polsce i Niemczech po 1989 r.). Wobec powyższego należy przyjąć, że temat rozprawy został wybrany trafnie, zaś badania Autora uzupełniają lukę w polskiej literaturze poświęconej organizacji bibliotek.

2. Charakterystyka rozprawy

Centralną koncepcją pracy jest „wykorzystanie teorii wymiarów kultury do analizy organizacji przestrzennej bibliotek jako elementu kształtującego ich kulturę organizacyjną, jak i będącego manifestacją tej kultury” (s. 4). Autor rozprawy sformułował trzy główne cele:

- (1) Ocena nowych budynków wybranych polskich i niemieckich bibliotek akademickich pod kątem elementów organizacji przestrzennej mogących mieć związek z ich kulturą organizacyjną.
- (2) Skonfrontowanie kultur organizacyjnych tych bibliotek, jakie wyłaniają się z ich organizacji przestrzennej, z modelem idealnej kultury organizacyjnej stworzonym w oparciu o piśmiennictwo dotyczące organizacji przestrzennej bibliotek oraz dotyczące zasad dobrego bibliotekarstwa.
- (3) Sprawdzenie czy w organizacji przestrzennej bibliotek znajduje odzwierciedlenie kultura badanych krajów.

Dwa z przedstawionych celów Autor uznał za poznawcze, zaś jeden określił jako „praktyczny”.

Rozdział pierwszy został poświęcony kulturze narodowej i kulturze organizacyjnej. Stanowi swego rodzaju wprowadzenie do problematyki kultury organizacyjnej i narodowej. Autor porządkuje w nim ustalenia teoretyczne, przytacza studia innych autorów. Rozdział, mimo, iż w niewielkim stopniu poświęcony został rozważaniom na temat bibliotek, wydaje się niezbędny w pracy, bowiem porządkuje pewne kwestie. Przedstawiono w nim definicje kultury, warstwy, wymiary, typy i modele. Autor omówił w nim modele zaproponowane m.in. przez Hofstede, Trompenaarsa, Halla, Minkova, Schwartza, Livermora i in. Modelem Hofstede Autor będzie się posługiwał w dalszej części swojej pracy, zwłaszcza w tej poświęconej badaniom. Modelowi temu poświęci również osobny rozdział - 1.1.2.1 *Sześć wymiarów kultury Geerta Hofstede*.

W rozdziale drugim Autor skoncentrował się na organizacji przestrzennej bibliotek. Po kolei omawia takie aspekty, jak: dostępność, kształt budynku, elastyczność, komfort i bezpieczeństwo, wydajność budynku, estetyka i postrzeganie budynku bibliotecznego. Niewątpliwą zaletą tego rozdziału są liczne przykłady, którymi operuje Doktorant, okraszając je nierzadko zdjęciami z własnych podróży po bibliotekach polskich i zagranicznych. Ta część pracy stanowi dyskurs nawiązujący do tez Shiyali Ramamrity Ranganathana, Harrego Faulkner-Browna, Andrew McDonalda oraz Zbigniewa Cudnika.

Rozdział trzeci składa się z dwóch części. W części pierwszej Doktorant omawia różnice kulturowe w kontekście zasad funkcjonowania bibliotek, komentując tezy Ranganathana, Gormana i

Faulkner-Browna. W pewnej mierze jest to powtórzenie treści, które znalazły się we wcześniejszych rozważaniach Autora. Druga część rozdziału dotyczy wymiarów kultury w teorii i praktyce bibliotekarskiej, które ogólnie zostały przedstawione w rozdziale pierwszym. Jak pisze Autor: „Ten podrozdział stanowi próbę wskazania związków między wybranymi wymiarami kultury (...) a wnioskami i zaleceniami autorów piszących o działalności bibliotecznej” (s. 170).

Kluczową część rozprawy stanowią rozdziały 4 i 5, w których Autor prezentuje metodologię i wyniki przeprowadzonych badań, zrealizowanych w dwunastu polskich oraz ośmiu niemieckich bibliotekach. Warto podkreślić tu niezwykle staranne opisanie materiału badawczego w oparciu o teorię wymiarów kultury Hofstede (indywidualizm, unikanie niepewności, dystans władzy).

Rozprawę kończy rozdział podsumowujący (*Zakończenie*), zawierający wnioski z przeprowadzonych badań.

3. Ocena ogólna

Pracę mgra Marcina Pędicha oceniam pozytywnie. Ważnym atutem ocenianej rozprawy jest kompletność i jednocześnie wnikliwość ujęcia zagadnień związanych z wymiarami kultury organizacyjnej i narodowej w kontekście badania budownictwa bibliotecznego. Autor zaprezentował pionierskie badania w tym zakresie.

Do najważniejszych osiągnięć naukowych Autora, udokumentowanych w rozprawie, zaliczam:

- wskazanie na związek pomiędzy kulturą organizacyjną bibliotek, a kulturą narodową, w której te biblioteki funkcjonują;
- udowodnienie, że kultura narodowa i kultura organizacyjna mogą kształtować fizyczną przestrzeń biblioteki;
- weryfikację założeń teoretycznych w toku badań;
- zaprezentowanie cech i tendencji charakterystycznych dla budownictwa polskiego.

4. Uwagi krytyczne i dyskusyjne

Pomimo, że rozprawa została napisana starannie i przygotowana z wielką dbałością, wspomnieć należy o pewnych drobnych usterkach.

Przede wszystkim w pracy pojawiają się drobne błędy, głównie tzw. „literówki”, których liczba (co należy podkreślić) nie utrudnia odbioru treści, np.:

- s. 4 – „organizacyjna” zamiast „organizacyjną”;
- s. 59 – „z kolei w organizacja” zamiast „z kolei organizacja”;
- s. 98 – „Którym” zamiast „którym”;
- s. 110 – „hola” zamiast „hol”;
- s. 112 – „rozwiązanie” zamiast „rozwiązania”;

- s. 116 – „geometryczny” zamiast „geometrycznym”;
 - s. 118, 119 – brak kropki po za kończeniu zdania;
 - s. 119 – niepotrzebnie wielka litera;
 - s. 120 – brak kropki, brak cudzysłowia;
 - s. 134 – zbędne wcięcie akapitowe w środku zdania;
 - s. 136 – styl: „W często trudnej sytuacji polskich bibliotek...”;
 - s. 137 – w pierwszym akapicie błędy stylistyczne;
 - s. 139 – brak przecinków;
 - s. 139 – „stosowaniem” zamiast „stosowanie”;
 - s. 139 – błędny odnośnik;
 - s. 144 – „więc” zamiast „w więc”;
 - s. 149 – błędy stylistyczne w drugim akapicie;
 - s. 153 – jest „której”, a powinno być „których”;
- itd. (dotyczy całej pracy).

Autor zdecydował się na pominięcie w spisie treści wybranych podrozdziałów (np. 1.1.2.2; 3.1.1.1.-3.1.1.3.). Jest to kwestia dyskusyjna. Zabieg ten zapewne miał na celu uniknięcie wrażenia „przeładowania” i tak już rozbudowanego spisu treści. Z drugiej zaś strony czytelnik może oczekiwać, że wszystkie numerowane rozdziały będą figurowały w spisie. Może zatem warto zrezygnować z tak rozbudowanej numeracji i tekst zorganizować w nieco inny sposób – gdyby Autor planował wydanie pracy drukiem.

Wspomnieć należy również, iż niektóre ilustracje zawarte w pracy nie są zbyt wysokiej jakości. Uważam, że Autor rozprawy, w której zdjęcia są tak ważnym elementem, ilustrującym prezentowane teorie, powinien z większą pieczołowitością dobierać materiał ilustracyjny i zadbać o jego parametry techniczne (np. rys. 14, 43, 48, 43, 47, 48, 72, 73). Przy takiej ilości materiału ilustracyjnego przydatny byłby również indeks fotografii/rysunków (Autor wszelki materiał ilustracyjny – również zdjęcia – nazywa rysunkami). Brak jest również w tekście odnośników do wielu ilustracji i materiałów graficznych. Sugerowałabym zastosowanie w odpowiednich miejscach chociaż krótkiego skrótu „rys.” lub „fot.”, który ułatwiłby Czytelnikowi znalezienie właściwego fragmentu tekstu, w którym Autor omawia materiał graficzny. W wielu miejscach brak także wcięć akapitowych.

Na uwagę zasługują również tytuły rozdziałów. I tak np. tytuł rozdziału 3 – *Kultura organizacyjna bibliotek* ząbija się niejako z rozdziałem 4 – *Jak badać kulturę organizacyjną w bibliotece? Poszukiwanie metodologii badań terenowych*. Może warto by rozwinąć tytuł rozdziału 3, tak by lepiej sprecyzować jego zawartość i wyraźnie wskazać odrębność zawartych w nim treści (aktualnie, jeśli tylko kierować się tytułem, to rozdział 4 mógłby stanowić część rozdziału 3). Moją wątpliwość budzi również fakt, że rozdział 4 to w rzeczywistości opis metodologii badań, który mógłby znaleźć się w rozdziale poświęconym badaniom. Rozdział ten nie stanowi zestawu

uniwersalnych wskazówek do badania kultury, lecz opis konkretnych badań. W rozdziale tym (lub w formie załącznika) Autor mógłby również zamieścić formularz analizy, który stosował podczas badania.

W pierwszej części pracy niewiele jest autorskich przemyśleń lub ustaleń Doktoranta, w większości bazuje on na rozwiązaniach dostępnych w literaturze, głównie z zakresu zarządzania. Tymczasem można by tę część pracy uatrakcyjnić przedstawiając wyniki własnych analiz, propozycji, spostrzeżeń. I tak np. w rozdziale 2.1. *Dostępność* Autor mógłby zacytować badania Zbigniewa Gruszki dotyczące dostępności bibliotek łódzkich (*Kryterium dostępności jako wskaźnik jakości. Model rozproszony bibliotekarstwa publicznego na przykładzie bibliotek łódzkich*) lub też przeprowadzić analogiczną analizę, która uatrakcyjniłaby znacznie rozważania. Uwagi zawarte w tym rozdziale są bowiem dość pobieżne i oczywiste, tymczasem można by przeprowadzić głębszą analizę na podstawie dostępnej literatury. Autor rzadko kiedy prezentuje własne zdanie i opinie, preferuje zobiektywizowany sposób wypowiedzi (np. „gmach ... spotkał się z krytyką ...” s. 140), co jednak w niektórych przypadkach można potraktować też jako zaletę.

Jako drobny mankament oceniam również styl pisania Doktoranta, który w niektórych (tylko) momentach bardziej przypomina esej niżli precyzyjną analizę naukową. Również nazewnictwo kolejnych rozdziałów mogłoby być bardziej precyzyjne, tak by sam tytuł stanowił samodzielną jednostkę sygnalizującą jakie treści znajdują się w rozdziale, nie zaś element, który sensu nabiera dopiero z tytułem nadrzędnym. I tak na przykład rozdział 2.2.4.1. Autor zatytułował „Broniąc przejścia”, zaś rozdział 2.2.4.2 „Wyróżnione”. Czasami też można mieć wrażenie, że niektóre tytuły rozdziałów zostały wstawione niejako „mechanicznie”, do tekstu, który uprzednio stanowił jedną całość – np. rozdział 2.4.1. Autor rozpoczyna słowami: „Trudno też mówić o swobodzie korzystania ze zbiorów jeżeli nie zapewni się czytelnikom odpowiedniego komfortu”. Konstrukcja zdania nie wskazuje wcale na rozpoczęcie jakiejś nowej myśli, którą przecież powinien stanowić nowy rozdział, wydaje się wręcz, że jest to kontynuacja wcześniej rozpoczętego akapitu. Z kolei podrozdział 3.1.1.1. Autor rozpoczyna wręcz z małej litery. Ponadto autor nagminnie używa słowa „ilość” zamiast „liczba”.

Ciekawi mnie interpretacja Autora, przedstawionych przez niego wyników badań innych badaczy, z których wynika, że w kulturach o niskim unikaniu niepewności czytelnictwo jest wyższe, niż w krajach o wysokim UAI, a konkretnie jak zależność tą można odnieść do czytelnictwa Polaków.

5. Wnioski

Recenzowana rozprawa mgra Marcina Pędicha zatytułowana „Kultura narodowa i organizacyjna w przestrzeni bibliotek. Studium porównawcze na przykładzie bibliotek akademickich w Polsce i Niemczech oddanych do użytku po 1989 r.”, napisana pod kierunkiem dr hab. Tomasza Kruszewskiego, stanowi istotny wkład Autora w rozwój teorii i praktyki badania przestrzeni fizycznej bibliotek w kontekście ich kultury organizacyjnej i kultury narodowej, w których funkcjonują. Przeprowadzone badania (pierwsze tego typu w Polsce) mają istotne znaczenie poznawcze i mogą stanowić podstawę dla dalszych prac dotyczących tej tematyki. Oceny tej nie umniejszają uwagi zawarte w punkcie 4 niniejszej recenzji.

Na tej podstawie stwierdzam, że **opiniowana praca spełnia warunki i wymagania stawiane rozprawom doktorskim, określone w artykule 13 pkt. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. nr 65 poz. 595 z późn. zm.) a także w stosownych rozporządzeniach i przepisach wykonawczych. Stawiam więc wniosek o dopuszczenie rozprawy doktorskiej mgra Marcina Pędicha do publicznej obrony przed Radą Naukową Wydziału Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.**

Maja Wojciechowska